

Neki aspekti religioznosti hrvatske mladeži 1986. i 1999. godine

JADRANKA GOJA*

Sažetak

U radu se pokušalo utvrditi jesu li novonastale društveno-političke promjene u Hrvatskoj utjecale na promjenu religioznosti hrvatske mladeži, te u kom smjeru su se one odvijale. U tu svrhu kompariraju se rezultati istraživanja mladih Hrvatske iz 1986. i 1999. godine, prateći neke indikatore religioznosti, kao što su: konfesionalna i religijska samoidentifikacija, vjerovanja i religijska praksa. Kako je u sva četiri indikatora zabilježen značajan porast, rezultati ukazuju da je u navedenom razdoblju došlo do izrazitog porasta religioznosti, te se na osnovi toga može govoriti o uočljivom zaokretu od nereligiozne k religioznoj orijentaciji mladih u Hrvatskoj. Time se indirektno potvrđuje teza da su u međuvremenu nastale društvene promjene, kao što su pad komunizma, raspad bivše Jugoslavije, stvaranje samostalne hrvatske države, te agresorski rat na Hrvatsku, utjecale na promjenu religioznosti mladih, i to u smjeru njezina izrazitog porasta.

U Hrvatskoj već duže vremena nije bilo sveobuhvatnijeg istraživanja hrvatske mladeži, stoga je namjera ovog teksta da prikaže neke najnovije rezultate empirijskog istraživanja “Vrijednosni sustav mladeži i promjene u Hrvatskoj”¹, završenog 1999. godine, a koji se odnose na religijske aspekte. Kako je slično istraživanje bilo rađeno u Hrvatskoj i 1986. godine², u radu će se pokušati komparirati rezultati ovih dvaju istraživanja, i to onih koji se odnose na religijsku problematiku. Iako svrha ovih istraživanja nije bila istraživanje religijske situacije, u njima su sadržani neki podaci koji, iako nedostadni za cjeloviti uvid u stanje i karakteristike religioznosti mladih, ipak mogu poslužiti za prepoznavanje trenda kretanja religioznosti hrvatske mladeži u razdoblju od 1986. do 1999. godine.

Usporedba rezultata ovih dvaju istraživanja koja su rađena na reprezentativnom uzorku hrvatske mladeži, interesantna je i zato što ona u dovoljnom vremenskom raz-

* † *Jadranka Goja*, bila je znanstveni suradnik u Institutu za društvena istraživanja u Zagrebu.

¹ Istraživanje je proveo Institut za društvena istraživanja u Zagrebu na reprezentativnom uzorku hrvatske mladeži od 1700 ispitanika. Uzorkom je obuhvaćena dobna skupina od 15 do 29 godina, a anketno istraživanje završeno je početkom 1999. godine.

² Rezultati tog istraživanja objavljeni su u knjizi “Fragmenti omladine” koju je uredio Furio Radin, a izdao SSOH i Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu 1988. godine.

maku zahvaćaju u međuvremenu novonastale društveno-političke promjene u Hrvatskoj, što je sociološki relevantno. Između njih je vremenski interval od 13 godina, kojim je ujedno obuhvaćeno bivše komunističko i jugoslavensko razdoblje, te današnje postkomunističko i tranzicijsko u uvjetima samostalne hrvatske države. Time je omogućeno određivanje ne/povezanosti religijske situacije s društveno-političkim kontekstom u kojem se ona manifestira i istražuje. Na taj se način može adekvatnije istraživati odnos društvo-religija, te međuzavisnost toga odnosa, ovisno o društvenim promjenama. Na pitanje, utječu li osobitosti društva i njegove politike na religiju, ili religija na njih, ili se tu radi o dva paralelna i nezavisna fenomena, ili pak o njihovoj međusobnoj interakciji, nije lako jednoznačno odgovoriti. Međutim, ono što nas u ovom članku ponajprije interesira jest odgovor je li, s obzirom na društvene i političke promjene u Hrvatskoj u navedenom razdoblju, došlo i do promjena religioznosti mladih, te u kom smjeru.

Uvid u tu situaciju omogućuje nam komparativno praćenje nekih indikatora religioznosti, kao što su konfesionalna pripadnost, religijska samoidentifikacija, vjerovanja i religijska praksa. Kompariranje rezultata istraživanja religioznosti hrvatske mladeži unutar dva potpuno različita društveno-politička konteksta, omogućuje nam zaključivanje o tome na koji su način promjena političkog sistema, rat, ostvarivanje samostalne hrvatske države, utjecali na religijsku situaciju današnje hrvatske mladeži, te u kom pravcu su se te promjene dogodile.

Konfesionalna pripadnost

Kako je konfesionalna samoidentifikacija jedan od indikatora tradicionalne vezanosti za religiju i Crkvu, koja je na ovim prostorima tijekom vremena varirala, interesantno je usporediti podatke dvaju istraživanja o njoj (Tablica 1).

Tablica 1: Konfesionalna samoidentifikacija hrvatske mladeži 1986. i 1999. godine

Vjeroispovijest	1986. g. %	1999. g. %
Katolička	62,2	87,6
Pravoslavna	9,1	1,2
Islamska	0,9	1,0
Niti jedna	25,6	8,1
Ostalo	0,0	1,0
Bez odgovora	2,2	1,1

Podaci nam pokazuju kako je u međuvremenu došlo do velikog porasta konfesionalne pripadnosti sa 72,2% u 1986., na 90,8% u 1999. godini. Također su zabilježene značajne promjene u konfesionalnoj pripadnosti hrvatske mladeži. One se najizrazitije očituju:

- a) u porastu broja katolika (za 25,8%),
- b) u smanjenju broja beskonfesionalnih ispitanika (za 17,5%),
- c) u smanjenju broja pripadnika pravoslavne vjeroispovijesti (sa 9,1% na 1,2%).

Na temelju podatka da se 87,6% hrvatske mladeži 1999. godine samoidentificiralo s katoličkom vjeroispovijesti može se zaključiti da je u međuvremenu došlo do izrazite i većinske konfesionalne homogenosti, i to katoličke. S obzirom na podatak da samo 3,2% ispitanika pripada nekoj drugoj vjeroispovijesti, također bi se moglo govoriti o novonastaloj (tako reći) monokonfesionalnoj religijskoj situaciji, dakako katoličkoj.

Beskonfesionalnost u današnjoj mladoj generaciji u Hrvatskoj očito ustupa mjesto konfesionalnoj pripadnosti. Dok se 1986. godine 25,6% hrvatske mladeži izjašnjavalo u kategoriji “bez vjeroispovijesti”, 1999. godine tako se izjasnilo samo 8,1% ispitanika. I ovaj podatak na indirektan način govori o općem trendu “katolizacije” hrvatske mladeži.

Istovremeno, uz velik pad beskonfesionalne pripadnosti, zabilježen je i značajan pad pravoslavne vjeroispovijesti 1999. godine. Stvaranje samostalne hrvatske države, kao i agresija na Hrvatsku vjerojatno su utjecali na smanjenje broja beskonfesionalnih ispitanika, a također na smanjenje ispitanika srpske nacionalnosti u ukupnoj populaciji.³ S obzirom i na ovaj podatak, možemo zaključivati o trendu prema jednokonfesionalnoj homogenizaciji hrvatske mladeži, a i hrvatskog društva.

Kad se uzme u obzir podatak da se 1999. godine 95,8% ispitanika nacionalno deklariralo kao “Hrvat”, a 87,6% kao “katolik”, onda se može zaključivati ne samo o izrazitom trendu konfesionalne već i nacionalne homogenizacije hrvatske mladeži, a i hrvatskog društva. Kako se odnos između religije i nacije jedino može razmatrati kao odnos između univerzalne ideje i parcijalne zajednice, nemoguće je uzimati religiju *per se* kao osnovu konstituiranja nacije, ali je moguće da religija kao institucija (Crkva), u određenom povijesnom kontekstu postane temelj etničkog konstituiranja, diferencijacije i identifikacije (Čimić, 1998.: 121).

U našem istraživanju sprega identifikacije “Hrvat – katolik” više je nego očevidna, iako nije i neočekivana⁴. S obzirom na užas rata i teškoće u stvaranju hrvatske države nije začuđujuće da se nacionalna identifikacija gotovo stopila s konfesionalnom, stvarajući dominantni društveni identifikacijski model, pri čemu “pripadnost etničkom identitetu dobiva prevagu nad katoličkim” (Šagi, 1998: 139). Ako se taj trend nastavi, odnosno ako katoličanstvo kao dominantna konfesija Hrvata “ostane samo znakom nacionalne identifikacije” i kulturne tradicije, ono će dovesti u pitanje katolički identitet kao takav i gubiti etičku snagu (Šagi, 1998: 139).

³ Kako o tome postoje oprečna mišljenja, a nedostaju najnoviji statistički podaci, interesantno je pogledati rezultate istraživanja o doživljajima zagrebačkih učenika u vezi s njihovom nacionalnom i vjerskom pripadnošću u knjizi Uzelac, S., Magdalenić, I., Milinković, B., Lazić, N. (1997.) “Identitet i strah”. Zagreb: Prosvjeta.

⁴ “Kada katolici uzimaju religiju kao sredstvo nacionalne zaštite, to je dokaz da je njihova nacija ugrožena” (Kukoč, 1995: 941).

S obzirom na značajan porast konfesionalne pripadnosti, te na istovremeni trend katolizacije hrvatske mladeži 1999. godine, biti će zanimljivo prezentirati podatke koji se odnose na njihovu religijsku samoidentifikaciju i usporediti ih s onima iz 1986. godine. Na taj će se način steći bolji uvid u odnos konfesionalne i religijske samoidentifikacije (koji nije jednoznačan).

Religijska samoidentifikacija

Jedan od indikatora religioznosti svakako je i osobna religijska samoidentifikacija. U istraživanju iz 1999. godine zadržana je ljestvica religioznosti koja je primijenjena i 1986. godine, čime je omogućena komparacija dobivenih rezultata. Ljestvica je obuhvaćala kontinuum raspona religijske identifikacije od šest kategorija: 1) uvjereni sam vjernik i prihvaćam sve ono što moja vjera uči, 2) religiozan sam, premda ne prihvaćam sve što moja vjera uči, 3) dosta razmišljam o tome, ali nisam načistu vjerujem li ili ne vjerujem, 4) prema religiji sam ravnodušan, 5) nisam religiozan, iako nemam ništa protiv religije, 6) nisam religiozan i protivnik sam religije. Komparacija podataka religijske samoidentifikacije hrvatske mladeži 1986. i 1999. godine prikazana je u Tablici 2.

Tablica 2: Religijska samoidentifikacija hrvatske mladeži 1986. i 1999. godine

Religijska samoidentifikacija	1986. g. %	1999. g. %
Uvjereni vjernik	12,0	33,1
Religiozan	16,3	33,3
Nesiguran	18,1	13,9
Ravnodušan	5,2	5,8
Nereligiozan	34,1	12,2
Protivnik religije	13,1	1,4
Bez odgovora	1,2	0,3

Podaci pokazuju da je u razdoblju od 1986. do 1999. godine došlo do značajnih promjena u samoidentifikaciji hrvatske mladeži. Dok je 1986. godine dominantno obilježje mladih u Hrvatskoj bila njihova nereligioznost, 1999. godine to je njihova religioznost. Sa 28,3% u 1986. godini religioznost (prve dvije kategorije na tablici) porasla je na 66,4% u 1999. godini, znači gotovo za 40%. U grupi “uvjerenih vjernika” broj se gotovo udvostručio, a broj “religioznih koji ne prihvaćaju sve što njihova vjera uči” više se nego udvostručio. Kako ovi podaci jasno ukazuju na trend izrazitog porasta religioznosti u navedenom razdoblju moglo bi se govoriti i o bitnom zaokretu od nereligiozne prema religioznoj orijentaciji mladih u Hrvatskoj.

Više od 2/3 hrvatske mladeži 1986. godine nije se religiozno identificiralo, dok je 1999. godine to učinila 1/3. Interesantno je da se kategorija “nesigurnih” i “ravnodušnih” nije bitno promijenila u navedenom razdoblju (postotak “nesigurnih” se neznatno smanjio, dok je kod “ravnodušnih” ostao na istoj razini). Međutim, kategorija nereligioznih (zadnje dvije kategorije na ljestvici) značajno se smanjila sa 47,2% u

1986. godini, na 13,6% u 1999. godini. Postotak “protivnika religije” 1999. godine spao je na 1,4%, što upućuje na zaključak da je ateizam, iako nekad poželjna društvena vrednota, danas gotovo iščezao iz života mladih. Time ovi podaci ukazuju na sve veću marginalizaciju nereligioznosti unutar današnje hrvatske mladeži.

Iako smo komparacijom rezultata dvaju istraživanja uočili značajan porast konfesionalne i religiozne samoidentifikacije mladih 1999. godine, nije naodmet razmotriti taj odnos. Naime, u mnogim je istraživanjima utvrđen raskorak između konfesionalne i religiozne samoidentifikacije, što upućuje na zaključak da se konfesionalna pripadnost “ne mora uvijek nužno razumijevati i koristiti u strogo vjerskom smislu” (Črpić, Kušar, 1998: 525). U istraživanju iz 1986. godine 72,2% hrvatske mladeži konfesionalno se identificiralo, a religiozno tek 28,3% (prve dvije kategorije na ljestvici). U istraživanju u 1999. godini taj raskorak konfesionalne i religiozne samoidentifikacije nešto je smanjen, ali je još uvijek signifikantan. Konfesionalno se identificiralo 90,8% mladih, a religiozno 66,4% (prve dvije kategorije na ljestvici). Dok je raskorak konfesionalne i religiozne samoidentifikacije 1986. godine iznosio 43,9%, godine 1999. on se smanjio na 24,4%. Ovaj podatak ukazuje na dvije stvari: prvo, da se konfesionalno identificiraju i oni koji se ne smatraju religioznima, a drugo, da se taj raskorak danas sve više smanjuje. Iz navedenog se može zaključiti da konfesionalna pripadnost nije jednoznačan i isključivo religiozni indikator, jer podrazumijeva, osim religiozne, i identifikaciju s nacionalnom kulturom i tradicijom, što je vrlo uočljivo u istraživanju iz 1986. godine. Također se, s obzirom na podatke iz 1999. godine, može ukazati na tendenciju da indikator konfesionalne pripadnosti poprima sve više religiozni sadržaj, što na indirektnan način također potvrđuje religioznu orijentaciju hrvatske mladeži danas.

Vjervovanja

Usporedbom rezultata istraživanja iz 1986. i 1999. godine dokazali smo značajan porast konfesionalne i religiozne samoidentifikacije hrvatske mladeži danas. Što se zbililo u sferi prihvaćanja temeljnih crkvenih i nekih izvancrkvenih vjervovanja utvrdili smo istraživanjem iz 1999. godine. Na žalost, te rezultate je nemoguće komparirati s istraživanjem iz 1986. godine, jer ih ono ne sadrži. U svrhu ilustracije, a ne komparacije, poslužiti ćemo se rezultatima istraživanja iz 1985. godine (Tablica 3)⁵.

Iz navedenih je podataka, već na prvi pogled uočljiv izrazito značajan porast svih crkvenih i izvancrkvenih vjervovanja. Ovaj nalaz podudara se s već uočenim trendom porasta konfesionalne i religiozne samoidentifikacije. Godine 1999. konfesionalno se samoidentificiralo 90,8%, a religiozno 66,4% današnje mladeži.

Najprihvaćenije je vjervovanje u postojanje Boga 77,2%. Ostala crkvena vjervovanja prihvaćaju se selektivno, te u manjem opsegu i slabijem intenzitetu, što ukazuje na eroziju ili disoluciju dogmatskog sustava crkvenih vjervovanja. Najmanje je prihvaćeno vjervovanje u uskrsnuće svih ljudi – 33,2%.

⁵ Istraživanje “Sociokulturni razvoj” proveo je Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu na radno aktivnom stanovništvu Hrvatske. Iz njega su uzeti podaci koji se odnose na mlade i njihova vjervovanja.

Tablica 3: Prihvaćanje vjerovanja

Vjerovanja	Godina istraživanja	Vjerujem %	Sumnjam %	Ne vjerujem %
Postoji Bog	'85.	19,6	24,4	56,0
	'99.	77,2	15,8	7,0
Postoji život poslije smrti	'85.	8,9	16,4	74,7
	'99.	61,5	30,8	7,7
Postoji raj i pakao	'85.	9,7	18,2	72,1
	'99.	50,6	33,0	16,4
Svi će ljudi uskrsnuti	'85.	7,8	14,5	77,7
	'99.	33,2	41,4	25,4
Bog je stvorio svijet	'85.	15,0	19,3	65,7
	'99.	63,2	22,2	14,6
Bog je stvorio čovjeka	'85.	15,5	18,4	66,1
	'99.	62,0	22,9	15,1
Bog je izvor moralnih propisa i dužnosti	'85.	13,4	15,9	70,7
	'99.	57,2	26,6	16,2
Postoji neka viša sila (nešto) izvan ovoga svijeta	'85.	37,0	28,7	34,3
	'99.	70,5	21,8	7,7
Postoji sudbina	'85.	48,7	21,6	29,7
	'99.	60,5	29,4	10,1

Interesantan je podatak da vjera u postojanje Boga (77,2%) nadmašuje postotak religiozno deklariranih ispitanika (66,4%). Među religioznima, 4,3% ispitanika sumnja u postojanje Boga, dok istovremeno u skupini nesigurnih i ravnodušnih 50,6% vjeruje u postojanje Boga, a u skupini nereligioznih i protivnika religije u to vjeruje 24,6% mladih. Podaci pokazuju da je vjera u postojanje Boga prisutna i u onih ispitanika koji se osobno ne smatraju religioznima.

Ilustracije radi, zanimljivo je spomenuti da su u istraživanju iz 1985. godine izvan crkvena vjerovanja (o postojanju neke više sile – nečeg – izvan ovog svijeta i postojanje sudbine) mnogo prihvaćenija od vjerovanja u postojanje Boga. Nekad se to moglo tumačiti i alternativno, u smislu – tko ne vjeruje u Boga, vjeruje u sudbinu ili neku višu silu. Međutim, u istraživanju iz 1999. godine najprihvaćenije je jedno crkveno (vjera u postojanje Boga 77,2%) i jedno izvancrkveno vjerovanje (postojanje neke više sile – nečeg – izvan ovoga svijeta 70,5%). U Tablici 4. prikazan je rang vjerovanja hrvatske mladeži 1999. godine.

Iako vjera u postojanje Boga nadmašuje vjeru u neku višu silu, ipak je taj postotak neočekivano vrlo visok. Za očekivati je bilo da će se porastom vjere u postojanje Boga istovremeno smanjivati vjerovanja u neku višu apstraktnu silu i sudbinu. Kako ovim istraživanjem nije obuhvaćen sadržaj predodžbe o Bogu, ostaje nam uvid u podatke koje posjedujemo, a koji nisu dostatni za pouzdano zaključivanje o tom fenomenu. Naši podaci iz 1999. godine pokazuju da je vjera u postojanje neke više sile (nečega) izvan ovoga svijeta prihvaćenija kod religioznih ispitanika (77,4%), a manje prihvaćena u skupini neodlučnih i ravnodušnih (60,8%), te u skupini nereligioznih i protivnika reli-

gije (51,5%). Slični su podaci dobiveni i kad je u pitanju vjera u sudbinu. Od svih onih koji su se deklarirali kao religiozni, čak 65,6% njih vjeruje u sudbinu. Visoka rasprostranjenost vjere u sudbinu prisutna je i kod ostalih ispitanika, ali se nešto smanjuje kako raste nereligioznost. U skupini nesigurnih i ravnodušnih, u sudbinu vjeruje 53,9%, a u skupini nereligioznih i protivnika religije 44,8% ispitanika.

Tablica 4: Rang crkvenih i necrkvenih vjerovanja 1999. godine

Rang	Vjerovanja	%
1	Postoji Bog	77,2
2	Postoji neka viša sila (nešto) izvan ovoga svijeta	70,5
3	Bog je stvorio svijet	63,2
4	Bog je stvorio čovjeka	62,0
5	Postoji život poslije smrti	61,5
6	Postoji sudbina	60,5
7	Bog je izvor moralnih propisa i dužnosti	57,2
8	Postoji raj i pakao	50,6
9	Svi će ljudi uskrsnuti	33,2

Iz podataka je vidljivo da je na djelu paralelizam crkvenih i izvancrkvenih vjerovanja. Može se pretpostaviti da je ili posrijedi neznanje koje onemogućava raspoznavanje crkvenih od izvancrkvenih vjerovanja, dakle da se radi o miješanju crkvene i pučke religioznosti, ili se radi o nečemu drugom, što bi još trebalo istražiti.

Prikazani rezultati upućuju na zaključak da je i prema ovom indikatoru religioznosti došlo do značajnih promjena. Vjera u sva crkvena vjerovanja izrazito je porasla u postkomunističkom razdoblju. Najrasprostranjenije i najprihvaćenije je vjerovanje u postojanje Boga. Međutim, usprkos tako značajnom porastu svih vjerovanja, na djelu je ipak disolucija dogmatskog crkvenog sustava vjerovanja, što po nekim autorima može ukazivati na sekularizacijske procese, a prema drugima na transformaciju religije i religioznosti koja sve više poprima obilježje individualne religije i religioznosti.

Religijska praksa

Religijska praksa značajan je aspekt religioznog života. Upravo na temelju samo ovog indikatora mnogi su autori kod nas i u svijetu tvrdili da je na djelu nezaustavljiv proces sekularizacije. Pad religijske prakse, zabilježen svuda u svijetu, bio je povod raspravi i o pojavi tzv. nevidljive, te individualne religije i religioznosti, čija je bitna značajka slaba ili nikakva povezanost s Crkvom kao institucijom. Nenazočnost nedjeljnoj misi dugo je bio pouzdan znak pada religioznosti, a i danas je nemali broj onih koji smatraju da je nedjeljno pohađanje mise – temeljni indikator religioznosti.

Padom komunizma, te uspostavom samostalne države Hrvatske, crkve su se kod nas popunile. Međutim, očiglednost takve situacije nije i dostatan uvjet da se prodre u nji-

hov uzrok i motivaciju, stoga ćemo pogledati što nam o tome govore rezultati istraživanja iz 1986. i 1999. godine. U nedostatku drugih, odlazak u crkvu na misu, poslužit će nam kao indikator religijske prakse. U Tablici 5. prikazani su rezultati istraživanja iz 1986. i 1999. godine.⁶

Tablica 5: Odlazak u crkvu na misu

Ideš li u crkvu na misu?	1986. g. %	1999. g. %
Više puta tjedno	0,9	3,0
Jednom tjedno	11,8	23,7
1-2 puta mjesečno	8,5	15,1
Samo o većim blagdanima	33,2	37,4
Ne idem	45,3	20,3
Bez odgovora	0,3	0,5

Podaci pokazuju da je i prema ovom indikatoru religioznosti zabilježen značajan porast u 1999. godini, što također potvrđuje već zabilježen trend k religioznoj orijentaciji današnje mladeži. Dok je 1986. godine 54,4% hrvatske mladeži (češće ili rjeđe) odlazilo u crkvu na mise, danas to čini 79,2%. Broj onih koji nikada ne idu u crkvu više se nego prepolovio (sa 45,3% u 1986. godini, on se smanjio na 20,3% u 1999. godini).

Najveći porast religijske prakse zabilježen je u kategoriji redovitih praktikanata (idu jednom ili više puta tjedno u crkvu na misu), čiji se broj više nego udvostručio u 1999. godini. Broj povremenih praktikanata (idu 1-2 puta mjesečno u crkvu na misu) gotovo se udvostručio, dok je zanimljivo zamijetiti da je broj prigodnih praktikanata (idu u crkvu na misu samo o većim blagdanima) ostao gotovo nepromijenjen (zabilježen je porast od samo 4% u 1999. godini).

Usprkos značajnom porastu religijske prakse, dominantnu kategoriju praktikanata 1986. i 1999. godine čine i dalje prigodni praktikanti. Ovaj se podatak može višeznačno tumačiti, ali i tako da prigodna usmjerenost na obredno običajni ritual više ukazuje na isprepletenost religije s nacionalnom kulturom i obiteljskom tradicijom, nego na izvorno i isključivo religioznu motiviranost obredne prakse. Na to indirektno upućuju podaci koji ukazuju na široku rasprostranjenost konfesionalne samoidentifikacije i religijske prakse (bez obzira na učestalost odlaska na misu), s jedne strane, te na njihov raskorak u odnosu na religioznu samoidentifikaciju i redovito obavljanje obredne prakse (tjedno odlaženje na misu), s druge strane. Dok se 1999. godine konfesionalno samoidentificiralo 90,8% mladih, religijsku praksu (bez obzira na učestalost odlaska u crkvu na misu) prakticiralo oko 80%, religiozno se samoidentificiralo 66,4%, tek 26,7% njih pohađalo je redovito nedjeljne mise.

⁶ Radi komparabilnosti podataka, u istraživanju iz 1986. godine saželi smo dvije kategorije: "Idem ponekad tokom godine" i "Idem 1-2 puta godišnje u povodu velikih vjerskih blagdana" u jednu kategoriju – "Idem samo o većim blagdanima".

U istraživanju 1999. godine pokušali smo otkriti kakvo je mišljenje mladih o razlozima češćeg odlaska ljudi u crkvu danas. U Tablici 6. prikazani su dobiveni rezultati.

Tablica 6:

Što misliš zašto danas ljudi kod nas idu više u crkvu nego ranije?	1999. g. %
Jer mogu slobodnije iskazivati svoja vjerska uvjerenja i osjećaje	34,6
Zato što njihovi prijatelji i znanci češće idu u crkvu	12,1
Zato što je to danas poželjno	37,8
Ljudi kod nas ne idu češće u crkvu nego ranije	10,4
Nešto drugo	4,0
Bez odgovora	1,1

Podaci pokazuju da se oko 90% ispitanika slaže s tvrdnjom da danas ljudi kod nas idu više u crkvu nego ranije. Interesantno je da najveći broj njih smatra kako je razlog tome – *zato što je to danas poželjno*. Kao drugi (najčešći) razlog češćeg odlaska u crkvu oni navode – *slobodu iskazivanja vjerskih uvjerenja i osjećaja*. Kako se ovo pitanje odnosilo na mišljenje mladih o razlozima povećane religijske prakse kod nas, dobiveni rezultati dvojako su indikativni za tumačenje toga fenomena. Tako 34,6% hrvatske mladeži smatra da su padom komunističkog sistema, u kojem su religija i religioznost bili društveno negativno konotirani, nestale prepreke koje su sputavale slobodno iskazivanje vjerskih osjećaja i njihovo javno manifestiranje odlaskom u crkvu. Prema takvom mišljenju, povećana religijska praksa danas kao posljedica nekad potiskivane i prikrivane religioznosti, indikator je stvarne religijske situacije kod nas. Takvo stajalište podrazumijeva stav da ljudi nisu mijenjali svoju religioznost, ali je mnogi od njih nisu i javno iskazivali u prijašnjem sistemu. Međutim, istovremeno 37,8% hrvatske mladeži smatra da je povećana religijska praksa danas više indikator “društvene poželjnosti” odlaska u crkvu, negoli izraz stvarne religioznosti. Dobiveni podatak značajan je i po tome što otkriva percepciju hrvatske mladeži o društvenoj stvarnosti u kojoj žive. On ukazuje na to da su mladi svjesni koje su to danas društveno poželjne vrednote i da je religioznost jedna od njih, a ona se javno manifestira odlaskom u crkvu. Prema ovom mišljenju, u “religioznom ozračju društva” povećana religijska praksa danas je više posljedica pragmatično-konformističkih, a manje izvorno religioznih motiva. Time ovaj podatak indirektno ukazuje i na vrlo značajnu društvenu poziciju i ulogu religije i Crkve u današnjem hrvatskom društvu.

Umjesto zaključka

Ono što se nedvojbeno nameće kao zaključak uspoređujući istraživanja 1986. i 1999. godine, na temelju ovih indikatora jest činjenica, da se današnja generacija hrvatske mladeži bitno razlikuje od prijašnje u pogledu odnosa spram religije. Dok je prijašnju dominantno obilježavala nereligioznost, današnju dominantno obilježava religioznost. S obzirom na tu činjenicu, moguće je govoriti o izrazitom trendu k religioznoj orijentaciji mladih danas.

Kako i druga istraživanja pokazuju značajan porast religioznosti cjelokupnog hrvatskog pučanstva danas (Skledar, Marinović-Jerolimov, 1997.), porast religioznosti mladih ne začuđuje, jer ukazuje na opći trend “religizacije” hrvatskog društva. U promatranom razdoblju od 1986. do 1999. godine u hrvatskom društvu zbile su se radikalne društvene promjene, pa se može pretpostaviti da su one u izvjesnoj mjeri utjecale na porast religioznosti, kako cjelokupnog pučanstva tako i mladih. Iako ne postoje istraživanja na temelju kojih bismo mogli pouzdano govoriti o uzročno-posljedičnoj vezi pojedinih društvenih promjena u hrvatskom društvu u navedenom razdoblju i njihova utjecaja na religioznost danas, teško će se poricati činjenica da je sveukupnost društvenih promjena utjecala na promijenjenu religijsku situaciju hrvatskog društva.

Među ključnim događajima koji su se na ovim prostorima u međuvremenu dogodili, a koji su ostavili traga na religijsku sliku danas (bez obzira na to u kojem intenzitetu i opsegu) svakako su: pad komunizma, raspad bivše Jugoslavije i stvaranje samostalne hrvatske države, te agresorski rat na Hrvatsku (Jukić, 1997). Pretpostavka je da su padom komunizma, kao društveno političkog sistema u kojem su religija i religioznost bili negativno konotirani, nestale prepreke slobodnijem iskazivanju vjerskih uvjerenja i osjećaja, što je jednim dijelom moglo utjecati na porast religioznosti. Osim toga, a što je možda još bitnije, padom komunizma i njegova vrijednosnog sustava, otvorio se prostor za stvaranje novoga vrijednosnog sustava hrvatskog društva, u kojem su religija i Crkva zauzele značajno mjesto, a religioznost postala vrlo pozitivno konotirana i društveno poželjna vrednota. Prema jednom mišljenju, “povlačenjem komunističke ideologije ostala je u društvu golema praznina, čime su zagovornici te ideologije, ali i svi drugi – osim kršćana – bili lišeni svakog oslonca. Zato u velikom broju prilaze kršćanstvu, jer druga opća vrednota u društvu jednostavno više nije postojala. Negdje je ta konverzija bila iskrena, a drugdje samo korisna, najviše poticana podsvjesnim mehanizmom što bolje prilagodbe novim uvjetima življenja u društvu” (Jukić, 1997:495).

Na prostorima bivše Jugoslavije, gdje je isprepletenost religijskog i nacionalnog povijesna činjenica (Dugandžija, 1982.) i gdje su različite religije najčešće bile u funkciji prepoznavanja nacionalnog identiteta, “nacionalna podređenost – ali i nadređenost – najdjelotvornije su progovorile kroz religiju” (Jukić, 1997.: 491). Stvaranje nacionalnih država bio je povod za velikosrpsku agresiju na njih, a tako i na Hrvatsku. U uvjetima (ratne) ugroženosti hrvatske nacije ne začuđuje što je religija predstavljala značajan faktor nacionalnog identiteta i integracije, te “uspješan mehanizam prevladavanja društvenih teškoća ljudi u nepovoljnim okolnostima” (Jukić, 1997.: 497). Kako se u obrani od prijetećih opasnosti “religija često približava naciji (ili nacija religiji), ne bi li združenim snagama lakše djelovali” (Dugandžija, 1989.: 56), ova isprepletenost nacionalnog i religijskog, kao posljedica obrane nacije, zasigurno je jedan od važnijih činilaca koji su utjecali na religijsku situaciju u Hrvatskoj. Također, nije zanemariva pretpostavka da je religioznost porasla i zbog ratnih frustracija u kojima je religija kao obrambeni sustav odigrala značajnu (psihološku) funkciju.

Na temelju rečenog moglo bi se zaključiti kako je pad komunizma, raspad bivše Jugoslavije i stvaranje samostalne hrvatske države u uvjetima agresorskog rata na nju “doveo do traženja i pronalaženja novog nositelja društvenog identiteta i integracije”, a to je religija, kroz koju su nacionalna podređenost, ali i antikomunistički stav, najdjelotvornije progovorili (Jukić, 1997.: 494). Stoga, nije religija *per se*, već je posredstvom

religije Crkva odigrala značajnu ulogu, kako u rušenju komunističke ideologije tako i u očuvanju i buđenju nacionalne svijesti, čime je potpomogla ostvarivanje samostalne hrvatske države. S obzirom na činjenicu da se put do nacionalne (i kulturne) samostalnosti Hrvata odvijao posredstvom religije, pri čemu je jačanje religije bilo upravo srazmjerno teškoćama kroz koje se prolazilo na tom putu, novonastali trend porasta religioznosti nije neočekivan. Ono što je upitno danas jest vrsta i kvaliteta takve nove religioznosti, odnosno upitnost njezine izvorno religiozne motiviranosti. Hoće li se i kako dugo taj trend nastaviti s obzirom na postizanje željenog cilja, a to je ostvarenje samostalne hrvatske države, pokazat će nova istraživanja.

Navedeni prikaz društvenih i religijskih promjena u razdoblju od 1986. do 1999. godine u Hrvatskoj poslužio je kao opći okvir za interpretaciju porasta religioznosti mladih u promatranom periodu. Kako mladi nisu izolirani segment društva, razlozi koji su utjecali na porast religioznosti cjelokupnog hrvatskog pučanstva svakako su ostavili traga i na njihovu religioznost. Opće društvene promjene koje su se u međuvremenu dogodile utjecale su na promijenjenu religijsku situaciju hrvatskog društva, za koju je karakteristična "opća religizacija". Ona je prisutna i vidljiva na svim razinama društva, od institucionalne do individualne. Religija i Crkva zauzimaju danas značajno mjesto, kako u javnom tako i u privatnom životu. Vjeronauk je uveden u škole, crkve su pune, vjerski blagdani se svetkuju više nego ranije, svi važniji događaji popraćeni su prisutnošću svećenstva; televizija, radio, novine otvorili su se spram crkvene i religijske tematike... tako da se može govoriti o sveprisutnosti Crkve i religije, kako u društvenom tako i u privatnom životu.

U religijskom ozračju hrvatskog društva raste i sazrijeva današnja mladež, prelajući u sebi prošlost roditelja i neizvjesnost vlastite budućnosti koja je pred njom. Ona se po mnogo čemu, pa i u odnosu spram religije, razlikuje od generacije mladih iz 1986. godine. S obzirom na potpuno različit društveni kontekst mladih iz 1986. i 1999. godine, razlike koje se kroz religioznost iskazuju ne iznenađuju.

Dok je hrvatska mladež 1986. godine izjavljivala da je pretežito nereligiozna, današnja izjavljuje da je pretežito religiozna. Višenacionalnost i višekonfesionalnost mladih iz 1986. godine je, tako reći, iščezla 1999. godine. Mladu generaciju danas karakterizira izrazita nacionalna i konfesionalna homogenizacija. Dok je prijašnja generacija mladih više vjerovala u sudbinu, današnja generacija više vjeruje u postojanje Boga. Odlazak na misu jednom tjedno prakticira dvostruko više današnje mladeži nego one 1986. godine.

Raskorak između konfesionalne i religiozne samoidentifikacije smanjen je kod današnje mladeži, iako je i dalje prisutan, što upućuje na zaključak da se katolicima smatraju i oni koji nisu religiozni, ali se identificiraju s nacionalnom kulturom i tradicijom. Disolucija dogmatskog sustava crkvenih vjerovanja smanjena je u odnosu na raniju generaciju, iako i dalje postoji.

Paralelizam crkvenih i izvancrkvenih vjerovanja prisutan je jednako kod mladih iz 1986. i 1999. godine, što upućuje na tvrdnju da je i dalje na djelu miješanje crkvene i pučke religioznosti, ili nečega novog što treba istražiti.

Razloge danas češćeg odlaska ljudi u crkvu nego 1986. mladi percipiraju kao posljedicu društvene poželjnosti religioznosti kao “visoko pozitivno konotirane društvene vrednote” koja se javno manifestira i odlaskom u crkvu. Manji broj njih smatra da je to posljedica veće slobode vjerskog iskazivanja danas. S obzirom na takav stav, može se zaključiti da mladi smatraju kako je povećana religioznost danas većim dijelom motivirana pragmatično-konformističkim, a manje izvorno religioznim motivima.

Iako promatrani indikatori religioznosti: konfesionalna i religijska samoidentifikacija, vjerovanja i religijska praksa, nisu dostatni za cjelovit uvid u religijsku situaciju mladih, vrstu i kvalitetu njihove religioznosti, oni su nam poslužili kao indikatori smjera religijskih promjena u razdoblju od 1986. do 1999. godine. Komparacija rezultata istraživanja ukazuje na značajan porast religioznosti hrvatske mladeži danas, na osnovi čega možemo reći da je u međuvremenu došlo do značajnog zaokreta od nereligiozne k religioznoj orijentaciji mladih.

Neki autori skloni su novonastalu religijsku situaciju tumačiti u sklopu desekularizacije i retradicionalizacije društva, objašnjavajući je kao posljedicu politizacije religije i religizacije politike, te sakralizacije nacionalnog i nacionalizacije svetoga, koji su na djelu danas (Vrcan, 1999.). Iako se ovu činjenicu ne može poricati, upitno je koliko dugo se takvi trendovi u društvu mogu održati s obzirom na zahtjeve pluralnosti i demokratizacije društva, te većeg otvaranja svijetu zapadne demokracije. Neki su pak skloniji mišljenju da su *pravi* sekularizacijski procesi tek pred nama i da je to budućnost koju nećemo moći izbjeći (Cifrić, 1995.).

Literatura

- Cifrić, I., Vjernička struktura u tranzicijskom kontekstu hrvatskog društva, *Društvena istraživanja*, 4(20) : 819-837, 1995.
- Črpić, G., Kušar, S., Neki aspekti religioznosti u Hrvatskoj, *Bogoslovska smotra*, 68(4) : 513-563, 1998.
- Čimić, E., Nacija i religija, u: R. Čičak – Chand, J. Kumpes, ur.: *Etničnost, nacija, identitet*, Zagreb, Institut za migracije i narodnosti, 1998.
- Dugandžija, N., *Religija i nacija*, Zagreb, Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, 1982.
- Dugandžija, N., *Kriza i religija*, Zagreb, Školske novine, 1989.
- Jukić, J., *Lica i maske svetoga*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1997.
- Kukoč, M., Konfesije i postkomunistički sukob civilizacija, *Društvena istraživanja*, 6(20) : 937-947, 1995.
- Skledar, N., Marinović-Jerolimov, D., Uloga religije i religioznosti u integracijskim procesima u Hrvatskoj, Teorijsko-metodološki mogućnosti istraživanja, *Politička misao*, 34(2) : 177-192, 1997.
- Šagi, B. Z., Katolički identitet i etničnost, u: R. Čičak – Chand, J. Kumpes, ur.: *Etničnost, nacija, identitet*, Zagreb, Institut za migracije i narodnosti, 1998.

Vrcan, S., Novi izazovi za suvremenu sociologiju religije, Politizacija religije i religizacija politike u postkomunizmu, *Revija za sociologiju*, 30(1-2) : 45-65, 1999.

Jadranka Goja

*SOME ASPECTS OF RELIGIOSITY OF CROATIAN YOUTH
IN 1986 AND 1999*

Summary

The aim of the research was to find out whether the recent socio-economic changes in Croatia generated the corresponding change in the religiosity of Croatian youth and if so, what was the nature of this change. To this end, the results of the studies of Croatian youth of 1986 and 1999 are compared. Several indicators of religious devotion are included: confessional and religious self-identification, beliefs, and religious practice. Since all four indicators have increased significantly, this means that in the mentioned period religiosity registered a marked increase, which signifies a massive shift from the non-religious to the religious orientation of Croatian youth. This is an indirect confirmation of the claim that this shift in the religious devotion of Croatian youth and its remarkable increase is due to the social changes such as the fall of communism, the disintegration of the former Yugoslavia, the creation of the independent Croatian state, and the Serbian aggression against Croatia.